



CASTELUL DE LA RUGINOASA

THE CASTLE OF RUGINOASA

Radu MOȚOC

Abstract: *The author tells about the Castle of Ruginoasa, that is actually a museum and belongs to the Moldova National Museum Complex in Iasi. Ruginoasa estate belonged to Sturdza Sandulache, the schancellor, who built a palace, a park and a stone church. Rebuilt in neo-Gothic style the castle from Ruginoasa was among the few buildings of this size and preciousness in Moldova. The history and events of this castle are described in the book „Ruginoasa” written by Theodor Rășcanu published by the Publishing House „Weather” in October 1938*

Keywords: *Castle of Ruginoasa, museum, Moldova, Iași touristic attraction*

Alegerea ca obiectiv turistic a Castelului de la Ruginoasa, a fost agreată cu plăcere anul acesta de colegii mei de liceu, la aniversarea celor 56 de ani de la absolvirea liceului Roman Vodă.

Recent restaurat și mobilat, liceul a meritat din plin această vizită. Regretul nostru a fost absența unor explicații pe care le așteptam de la distinsa muzeografă Simona Ionescu, care nu a putut fi prezentă în ziua când am poposit la Ruginoasa.

Întâmplarea face să primesc recent un cadou de la un anticar suflerist din Galați, Florențiu Tanascov, care are legătură cu acest castel. Cartea se întitulează „**Ruginoasa**” și este scrisă de Theodor Rășcanu, la Buhăiești-Vaslui, în octombrie 1938. A fost publicată la editura „Vremea”, care edita mai multe volume pentru a constitui *Biblioteca Vremea*, la un preț modic de 15 lei.

Această carte oferă foarte multe informații utile pentru a înțelege mai bine istoria și evenimentele petrecute în acest castel, devenit în final un muzeu, care aparține în prezent Complexului Muzeistic Moldova din Iași.



Fig. 1 Palatul Cuza de la Ruginoasa

Moșia Ruginoasa aparținea **logofătului Săndulache Sturdza**, care cuprindea codri străvechi, mori pe Siret, heleștee și iazuri cu pești, hanuri la drumul mare, care duceau spre Iași, Roman sau Botoșani. Cea mai mare parte din moșie era acoperită cu păduri.

Logofătul și-a ales ca loc de temeinică așezare pentru bătrânețe, Ruginoasa: „În locul curților vechi, din bătrâni, cu pereți de vălătuci, cum se făceau odată, cu cerdac



din lemn și cu acoperiș din șindrilă, logofătul ridică un măreț palat, cu două rânduri, ca în târgul Iașului, după planurile unor meșteri străini”¹.

În jurul acestui palat au fost sădiți tot felul de copaci ornamentali, dar și brazi aduși din pădure. Parcul de la Ruginoasa a fost conceput cu alei și un iaz mare în care au fost aduși pești, totul împrejmuit cu un zid gros din piatră, iar din loc în loc au fost ridicate metereze pentru apărare în caz de un eventual atac.

După un vechi obicei boieresc lângă reședință, logofătul a zidit o biserică din piatră, unde intuia că va fi înmormântat. Pisania bisericii avea să amintească de ctitor: "...iubitorul de Dumnezeu, boier, Dumnealui Sandul Sturdza, mare Vistiernic, și soția sa Domnița Ecaterina, fiica răposatului domn, Dimitrie Moruz, Voevod, cu fiii lor Zmaranda și soțul său Alexandru Balș, biv-vel Vistiernic și Constantin Sturdza, biv-vel Vornic, cu soția sa Elena Cantacuzin și spre veșnică pomenire răposaiților întru fericirea părinților dumisale Ștefan Sturdza, ce au fost mare logofăt, și a soției sale



Fig. 2 Biserica de la Ruginoasa

Luxandra Mamona și a tot neamul la anii de la Hristos 1811”². O inscripție asemănătoare a fost scrisă și pe clopotul mare pentru pomenire, care a fost datat 30 iunie 1817.



Fig. 3 Pisania și clopotul bisericii de la Ruginoasa

1 Din scrierile acestui autor –Theodor Rășcanu- au mai apărut următoarele lucrări: *Pagini intime* (versuri), Iași, 1905

Spre Sofia cu Regimentul 8 Artilerie, Iași, 1914

Răfuiala cea mare (1914-1916), Iași, 1916

Problema pământului în România, (Studiu istoric-social al chestiunii agrare), București, 1922

Răzvrătitul Toderiță (roman), (Zbuciumata viață a unui boier moldovean sub domnia lui Mihail Sturdza)

2 Theodor Rășcanu, *Ruginoasa*, Editura Vremea, 1938, pag. 6



Construit în stil gotic, castelul de la Ruginoasa era printre puținele clădiri de o asemenea dimensiune și prețiozitate în Moldova. Trebuie să amintim totuși castelul Sturdzeștilor de la Miclăușeni, din ținutul Romanului, cel de la Stânca a familiei Roznovanu și castelul familiei Ghika de la Comănești, care rivalizau cu acesta.

După decesul ctitorului Săndulache Sturdza, moșia și castelul au fost moștenite de fiul său **Costache**, care era biv-vel vornic, dar care locuia la Iași unde avea case părintești în Copou. După ce a fost însurat cu Elenco Cantacuzin, cu care a avut trei feciori și o fată care a fost măritată cu Alecu Sturdza-Miclăușeni, rămas văduv, s-a recăsătorit la o vârstă înaintată cu frumoasa **Marghiolița Ghyka-Comănești**, care divorțase de feciorul lui Ion Sandu Sturdza, plecând din Constantinopol. Această frumoasă moldoveancă, inteligentă și de o cultură aleasă, era fiica logofătului Dumitrache Ghyka-Comănești, care deținea două sute de mii de fălci în ținutul Bacăului³.

Sosită la Iași, asistă la invazia rusească și la arestarea domnitorului Ioniță Sturdza, pe care l-au expedit prizonier în Rusia. Cunoscută ca rusofilă, a fost curtată de ofițerii ruși și nu a lipsit mult ca să se mărite cu prințul Muhanov, cu care a și fost logodită.

Alegerea fina⁴ a fost făcută cu un anumit interes, în niciun caz nu a fost vorba de dragoste. **Costache Sturdza**, fiul logofătului Săndulache Sturdza, a fost pretendentul ales cu care s-a măritat, chiar dacă era bătrân, văduv cu copii mari, dar foarte bogat. Aceasta nu a împiedicat-o să întrețină o relație nu prea discretă cu Nicolae Roznovanu, un boier foarte bogat, care cunoscând-o iubitoare de lux îi făcea toate plăcerile. Pentru a o îndepărta de boierul Roznovanu, Costache Sturdza a decis să plece din Iași la Odesa, unde a închiriat un apartament la un hotel de lux. Insistența cu care Roznovanu o urmărea pe frumoasa Marghiolița, l-a determinat să vină și el la Odesa, unde s-a instalat la același hotel. Situația devenise publică și evident soții au fost obligați să plece la Kiev, unde au fost secondăți de același insistent boier Roznovanu. De la Kiev au urmat un traseu dificil prin Moscova, Varșovia, Petersburg, fiind urmăriți cu insistență de Roznovanu, călătorie care l-au ruinat pe Costache Sturdza.

Revenit la Iași, unde se împacă cu vărul lui domnitorului Mihail Sturdza, primește de la acesta președinția Consiliului de miniștri, fiind numit și Mare logofăt. Având această situație favorabilă, își aduce din străinătate pe cei trei feciori:

- Săndulache, care își luase doctoratul în drept, fiind primul doctor în drept din Moldova

- Alecu, care studiasse științele politice, și

- Iorgu, care terminase o Academie militară în străinătate.

La toți trei, Mihail Sturdza le-a oferit dregătorii însemnate și diverse alte favoruri. Nu a fost neglijat nici Nicolae Roznovanu, reîntors și el în Moldova, care a fost numit Mare vistiernic⁵.

Astfel, domnitorul, care era la curent cu acest conflict între cei doi boieri, a reușit cu multă diplomație să liniștească aparent această luptă, care devenise publică și periculoasă.

La Ruginoasa, de când se însurase cu Marghiolița, Costache Sturdza nu a mai fost niciodată, pentru că frumoasei lui nevaste nu-i plăcea viața la țară. Moșia a fost arendată unui unгур, lancik, dar fără castel și parc, cu speranța că vor petrece clipe liniștite în răcorosul castel.

Din acest motiv, Ruginoasa fiind părăsită și nelocuită de la moartea logofătului

3 *Ibidem*, pag. 11

4

5 *Ibidem*, pag. 31



Săndulache Sturdza, a căzut în paragină⁶.

Intenția Marghioliței de a se retrage vara la Ruginoasa a surprins pe toată lumea. Curiozitatea de a vedea castelul era puțin probabilă. Se pare că a dorit să se retragă pentru două luni la Ruginoasa, pentru că se simțea obosită de obligațiile mondene.

Realitatea este intuită de Iorgu Sturdza, fiul mai mic al logofătului, care în prezenta lui George Sion, aflat în vizită la familia Sturdza, mărturisește: „Coana Marghiolița își închipuie că ne poate amăgi pe toți cum îl amăgește pe bietul *papa*. Se prefacă că nu-l poate suferi pe Roznovanu, pe când în realitate ea însăși îi provoacă vizitele *plictisitoare* și nu poate trăi fără ele”⁷.

S-a convenit ca Marghiolița să fie însoțită la Ruginoasa de Săndulache, fiul mai mare al logofătului, care în liniștea de la țară îi oferea posibilitatea să „termine niște studii juridice la care lucra”.

Arendașul Iancik, avertizat de această vizită importantă, a făcut tot posibilul să aducă castelul într-o stare cât mai bună pentru a fi locuit. Au fost aduși zece plăieși de la o moșia logofătului, pentru paza castelului. Alți zece arnăuți de gardă la hotarul moșiei dinspre Iași urmau să escorteze caleașca boierească până la curte⁸.

Pentru a impresiona pe stăpâna castelului, care venea pentru prima dată la Ruginoasa, argatul adunase vreo trei sute de țărani și țărănci în curtea castelului, pentru ca să-i ureze bun sos. Caleașca trasă de 12 cai a sosit în plină noapte și au fost primiți cu tradiționala pâine și sare pe o tavă de argint⁹.

Nu a trecut decât o săptămână și un curier a sosit cu o scrisoare cu sigiliu de ceară având blazonul cu floarea în ghiveci și coroana princiară deasupra scutului, care reprezenta stema familiei Rosetti-Roznovanu. În scrisoare, Nicolae Roznovanu „o întreabă de sănătate și totodată o veste că peste trei zile va veni la Ruginoasa ca să-i prezinte respectuoasele lui omagii”¹⁰.

Diplomată Marghiolița, cere sfatul lui Săndulache, ce să facă? Au convenit împreună ca să răspundă prin același curier: „Eu nu primesc pe nimeni și să nu se mai ostenească până aici”. Pentru a se apăra de o eventuală descindere nepoftită, argatul Iancik a chemat bulibașa țișanilor, care a primit poruncă să adune imediat o sută de vlăjgani din cei mai voinici și mai bătauși, care au primit câte doi sorcoveți și câteva vedre de vin și rachiu. Au fost înarmați cu ciomege și măciuci și sub comanda vătafului au primit poruncă să oprească pe Roznovanu la hotarul moșiei dinspre Iași. Dacă acțiunea va avea succes, vor primi cinci buți cu vin.

Ca rezervă pentru apărarea curții, Săndulache Sturdza avea la dispoziție zece arnăuți pe care tatăl său i-a trimis la Ruginoasa pentru paza Marghioliței. Au fost înarmați alți 50 de plăieși cu flinte, și au fost instalați pe meterezele zidului ce înconjura curtea¹¹.

Se punea întrebarea dacă va încerca Roznovanu să forțeze porțile de stejar legate în fier? De ce să le forțeze, dacă știe că Marghiolița nu vrea să-l vadă?

Săndulache a preluat comanda și a poruncit arnăuților să apere poarta, iar plăieșilor de pe metereze să deschidă focul asupra celor care ar forța intrarea. Roznovanu, bine informat de poștașul pe care l-a trimis cu scrisoarea, știa efectivul de apărare de la Ruginoasa. Din acest motiv, al luat cu el 50 de feciori boierești călări și înarmați cu flinte, și zece arnăuți plătiți împărătește.

6 *Ibidem*, pag. 35

7 *Ibidem*, pag. 40

8 *Ibidem*, pag. 43

9 *Ibidem*, pag. 45

10 *Ibidem*, pag. 47

11 *Ibidem*, pag. 49,50



Întâlnirea cu țigani a fost ușor rezolvată pentru că trupa înarmată cu flinte a lui Roznovanu a tras în țigani, care imediat s-au risipit și vătaful a fost legat de un copac ca să nu poată fugi¹².

Ajunși la Ruginoasa, au început să distrugă poarta cu topoarele și au intrat în curte. Plăieșii s-au dovedit ineficienți și arnăuții albanezi au refuzat să tragă în conașionalii lor. Acest gest nobil de solidaritate națională a fost plătit anticipat de Roznovanu cu o sută de galbeni prin intermediul arnăuților veniți cu el.

Oamenii lui Roznovanu au năvălit în castel pe ușa principală. Hotărât să apere cu orice preț onoarea casei tatălui său și pe Marghiolița, Săndulache Sturdza, cu pistolul în mână, instalat pe scara principală care duce la etaj, a strigat: „Nu veți trece decât peste cadavrul meu, mișeilor!”. A tras în primul arnăut, care a urcat scările, dar un alt arnăut i-a înfipt un hanger în piept, care l-a ucis pe loc. Roznovanu a sosit imediat și a răpit-o pe Marghiolița, cu care a plecat la reședința lui de la Stâncă.¹³ Era anul 1847 când s-a întâmplat această tragedie.

După aceasta, logofătul Costache Sturdza nu a mai călcat pe la Ruginoasa, refuzând să vină chiar la înmormântarea fiului său Săndulache, în biserica ctitorită de bunicul său. Ruginoasa a intrat din nou „în conservare”, cu ferestrele închise, ușile zăvorâte, porțile încuiate, castelul gotic încremenise în nepăsătoarea curgere a vremii.¹⁴

După o scurtă reîntoarcere la căminul conjugal, Marghiolița l-a părăsit definitiv pe logofăt, plecând la conacul de la Stâncă a familiei Roznovanu, după care s-au refugiat la Cernauca, moșia Hurmuzăcheștilor din Bucovina, unde s-au și căsătorit. Această a doua lovitură dată logofătului Costache Sturdza l-a scos din minți și domnitorul Mihail Sturdza a fost nevoit să-l demită din funcție, punând în locul lui pe Ștefan Catargiu. După doisprezece ani de la răpirea Marghioliței, a decedat logofătul Costache Sturdza în anul 1859, fiind înmormântat la Ruginoasa, alături de tatăl și de fiul său.¹⁵ Cei doi fi și o fiică din prima căsătorie ai logofătului nu s-au mai interesat de Ruginoasa.

Iorgu, care făcuse la Paris studii de științe politice, a fost numit de Mihail Sturdza ministru de externe, din respect pentru tatăl său.

Alecu, militar de carieră, nu iubea viața la țară și în niciun caz nu avea resursele necesare pentru a investi în reabilitarea castelului de la Ruginoasa.

Zoe a fost măritată tot cu un Sturdza (Miclăușeni).

Eliza era fiica logofătului pe care a avut-o cu Marghiolița, care a fost măritată cu un consul al Greciei din Iași, Sakellarides.¹⁶

Acești moștenitori au fost nevoiți să vândă Ruginoasa, pentru a putea achita datoriile acumulate în ultima perioadă, vânzare dificilă din cauza degradării profunde a castelului. Au fost necesari trei ani de la decesul logofătului Costache Sturdza, pentru a se găsi un cumpărător în anul 1862.

Însuși domnitorul **Alexandru Ioan Cuza** a cumpărat Ruginoasa, posibil influențat de soția sa Elena, care era înrudită cu familia Sturdza prin mama ei, Catinca Rosetti, născută Sturdza.¹⁷

Noul proprietar a demarat restaurarea castelului gotic. Au fost aduși grădinari din Viena pentru amenajarea curții cu alei noi, sădirea de copaci ornamentali și flori, amplasarea unor bănci, astfel încât acest spațiu devenise un rai binecuvântat. Doamna Elena Cuza, care iubea florile, a supravegheat lucrările după gustul ei, astfel încât a

12 *Ibidem*, pag. 53

13 *Ibidem*, pag. 55

14 *Ibidem*, pag. 57

15 *Ibidem*, pag. 58

16 *Ibidem*, pag. 60

17 *Ibidem*, pag. 62



pus o pecete pe această amenajare la fel cum a făcut și cu mobilierul de lux din palat adus din Franța, confecționat și amplasat după schițele și planurile desenate de ea. Această reabilitare a domeniului de la Ruginoasa a fost efectuată în perioada anilor 1862-1864.¹⁸

În primăvara anului 1864, odată cu finalizarea restaurării domeniului Ruginoasa, acesta a fost inaugurat festiv de Sărbătorile pascale. Vodă Cuza și Elena Doamna au venit însoțiți de la București de prieteni și musafiri, printre care Zizin Cantacuzino, aghiotantul domnesc colonelul Pisoschi, secretarul particular al domnitorului, Baligot de Beyne, lordache Lambrino, prieten din copilărie al lui Cuza, dar și cumnat cu el pentru că era însurat cu Zoe, sora Elenei Doamna.

În ziua inaugurării, țărani din Ruginoasa s-au adunat în număr mare în curtea palatului devenit domnesc, aducând buchete cu flori pentru Domnitor, care în perioada respectivă se străduia cu împrumutarea țăranilor. Nu a lipsit nici un sobor de preoți din satele învecinate, care au făcut sfeștania domeniului. Domnitorul le-a mulțumit sătenilor, invitându-i la mesele instalate în curte pentru a se ospăta cum se cuvine. În palatul domnesc, musafirii au fost invitați în sufragerie la un ospăț după datina moldovenească. Domnitorul a coborât în curte, unde se încinse o horă la care Cuza a participat, înconjurat de țărani.

Actul de împrumutarea, semnat la 14 iulie 1864,¹⁹ a fost un bun prilej pentru Elena Cuza să primească nenumărate scrisori și telegrame de felicitare și recunoștință la Ruginoasa, unde a rămas pe timpul verii.

Domnitorul a revenit la Ruginoasa, după ce a asistat la Galați la înmormântarea mamei sale Sultana Cuza, decedată la 20 mai 1865.

El însuși, suferind de inimă, a fost greu recunoscut de sătenii din Ruginoasa, pentru că slăbise și arăta îmbătrânit.²⁰

Elena Doamna a fost cea care l-a convins să plece în străinătate pentru a se trata, fiind însoțit de lordache Lambrino, Zizin Cantacuzino și Pisoski. La întoarcere în țară, s-a oprit la Ruginoasa, fără să bănuiască că era ultima vizită pe acest domeniu, pe care l-a părăsit în ziua de 22 august 1865, când s-a îndreptat spre București.

Chiar dacă era preocupat de aducerea unei dinastii străine, considera că încă nu era momentul oportun pentru abdicare. Bunele intenții ale Domnitorului au fost reflectate și în scrisoarea pe care a expediat-o împăratului Napoleon al III-lea: „Mă voi întoarce fericit la viața privată, părăsind un tron ce nu l-am visat, nu l-am cerut, pe care nu l-am dorit decât datorită stimei compatrioților mei... Nu-mi rămâne nimic de dorit, Sire, dacă retragerea mea poate întări independența României, dacă poate da garanții reale de propășire și poate asigura stima Majestății Voastre.”²¹

Adopția celor doi copii născuți de Maria Obrenovici a trezit multe suspiciuni privind paternitatea acestora, dar și o eventuală intenție a domnitorului de a consolida tronul printr-o posibilă proclamare a unei dinastii Cuza, ereditară.²² Alexandru Ioan Cuza a fost silit să abdice în noapte de 10 spre 11 februarie 1866.

Elena Doamna, mama adoptivă a celor doi băieți, s-a întors la Ruginoasa,

18 *Ibidem*, pag. 64

19 Legea privind **reforma agrară** din 14 iulie 1864 a desființat claca și unele servituiți feudale: Au fost împrumutăriți 515.422 țărani cu 2.440.000 ha, suprafață cultivabilă care reprezenta 30% din întreaga suprafață

20 *Ibidem*, pag. 94

21 *Ibidem*, 105

22 Mult timp s-a vehiculat convingerea că cei doi copii născuți de Maria Obrenovici au fost făcuți cu Alexandru Ioan Cuza. Recenta publicare a memoriilor Sabine Brătianu vine cu o altă variantă....



venind de la Paris în luna iunie 1867. Imediat după sosire, noul domnitor, Principele Carol I de Hohenzollern, a venit special la Ruginoasa să o viziteze pe fosta Principesă domnitoare, care l-a întâmpinat cu următoarele cuvinte: „Vă rog, Alteță, să fiu iertată dacă Vă primesc singură...”

Înțelegând aluzia, Principele Carol I a răspuns sincer și pe un ton amical: „Sunt cel dintâi care regretă aceasta, dar cred că nu este încă momentul potrivit ca Principele să se întoarcă. Totuși, nădăjduiesc că în curând voi avea plăcerea să-l salut în țară.”²³

După 15 august 1867, Ruginoasa reintră în liniștea conservării pentru o bună perioadă de timp. Familia Cuza se mută de la Paris la Döbling, lângă Viena, unde au cumpărat o vilă, de unde călătoreau pentru tratamente la Rechenhall, Baden și la Biarritz. Pentru o scurtă perioadă, mai mult în trecere, Elena Doamna a sosit la Ruginoasa în primăvara anului 1869, venind de la Solești, unde a asistat la înmormântarea mamei sale Catinca Rosetti.²⁴

Arendașul Ruginoasei, Docan, care era vărul lui Cuza, dar care rămânea permanent în urmă cu plata, practic jefuia moșia profitând de lipsa proprietarului, pricinuind mari dificultăți financiare familiei Cuza. Din acest motiv, Elena Doamna a revenit la Ruginoasa în iarna anului 1871 împreună cu cei doi copii, pentru a redresa starea financiară a familiei.²⁵

Decesul lui Alexandru Ioan Cuza la Heideberg în anul 1873 a produs o mare agitație la Ruginoasa. Elena Cuza a venit cu două zile înainte să pornească vagonul mortuar din Heidelberg, ca să pregătească înmormântarea. Mesajele de condoleanță veneau de pretutindeni. Regele Italiei telegrafiasse: „Vodă Cuza a fost un om mare; patriotismul și dezinteresarea lui au fost fără margini.” De la Mircești a venit Vasile Alecsandri, de la Târgul Ocna a sosit Costache Negri. Elena Cuza le-a telegrafiat încă de la Heidelberg despre decesul lui Cuza: „Ați fost cei mai vechi și cei mai dragi amici ai prea iubitului meu soț. Ați împărtășit sincer ideile sale și ați fost colaboratorii cei mai devotați ale marilor sale acte. Doresc să fiți printre cei dintâi la înmormântarea celui care v-a purtat toată stima și prietenia sa.”²⁶



Fig. 4 Mormântul lui Al. I. Cuza și Dimitrie Cuza

Elena Cuza a refuzat orice concurs din partea guvernului, totuși Principele Carol I, cu multă delicatețe a transmis o telegramă de condoleanțe, și un reprezentant al Prințului a depus o coroană de flori.

Alexandru Ioan Cuza a fost înmormântat îmbrăcat civil, iar la picioare au fost depuse două săbii primite în dar de la două județe. Garda de onoare de lângă catafalc, la solicitarea Elenei Cuza, a fost alcătuită numai din țărani din Ruginoasa și Bărboși, îmbrăcați în costume naționale. La inițiativa Comitetului Național din Iași, sicriul a fost acoperit cu un tricolor pe care au fost înscrise marile lui realizări: Unirea, emanciparea

23 *Ibidem*, pag. 109-110. Era o aluzie la faptul că fostului domnitor nu i s-a permis revenirea în țară

24 *Ibidem*, pag. 110

25 *Ibidem*, pag. 113

26 *Ibidem*, pag. 118



țaranilor, Universitatea, Pinacoteca, independența bisericii și secularizarea averilor mănăstirești. În mormântarea a fost oficiată de Mitropolitul Moldovei și un sobor de preoți, iar sicriul a fost depus într-o criptă din biserică din curtea interioară a Castelului de la Ruginoasa.²⁷

După două luni de la înmormântare, în trecere prin Iași, Principele Carol I a sosit la Ruginoasa pentru a exprima personal Principesei Elena condoleanțele sale. Acest gest plin de delicatețe și de tact a emoționat-o profund pe văduva lui Cuza Vodă.

Ruginoasa a reînviat în cei doi ani cât a stat Elena Cuza după decesul soțului, spre admirația murașilor veniți la castel. Cei doi copii adoptați se bucurau de partidele de canotaj și de pescuit în iazul cel mare din parc, iar partidele de călărie și vânătoare erau deosebit de apreciate.²⁸

În toamna anului 1875, Elena Cuza a decis să plece la Paris, pentru a oferi copiilor o educație aleasă. Cu siguranță că războiul de Independență din 1877 a împiedicat revenirea sa la Ruginoasa, unde fuseseră comandate multe delicatețe precum șerbeturile de trandafiri preferate de feciorul cel mai mare Alexandru. Verile anilor 1880-1884 la Ruginoasa au fost o binecuvântare pentru sănătatea copiilor, care sufereau de diferite boli.

În anul 1885, Alexandru avea 23 de ani și Dimitrie 22, și cu siguranță aveau personalități bine definite, dar deosebit de capricioase. Pentru a-i putea stăpâni, Elena Cuza a apelat la o prietenă din Galați, Ana Ghika, cu care a încercat să-i sfătuiască numai de bine. Vizitele la Iași, unde pierdeau nopțile la jocul de cărți și nenumărate chefuri, au degradat sănătatea tinerilor, dar au și risipit o bună parte din avere. Dimitrie Cuza nu se putea adapta monotoniei vieții de la țară și venea în conflict cu mama adoptivă și Ana Ghika. Era conștient de boala de piept pe care o avea și voia să trăiască din plin orice clipă.

Ducea și dorul Parisului, unde lăsase o prietenă dragă cu care corespundea. Fiind major, moștenea prin testament, împreună cu fratele său mai mare Alexandru întreaga avere lăsată de Cuza Vodă. În 1886, a decis să plece la Paris. Alexandru a fost lăsat de Elena Cuza să plece la Paris după Dimitrie ca să-l supravegheze, atât cât se va putea. Pericolul era să nu se căsătorească cu acea franțuzoaică despre care auzise că este o persoană de condiție socială proastă și interesată de numele și averea lui Dimitrie. Revenirea pentru scurt timp la Ruginoasa, nu a rezolvat situația încordată dintre Dimitrie și Elena Cuza. Discuțiile au degenerat în final și într-un moment de disperare, în septembrie 1888, Dimitrie se sinucide cu un pistol la Ruginoasa. Coincidența face ca la Iași în aceeași perioadă să moară și nonagenara Marghiolița Roznovanu.²⁹

După decesul lui Dimitrie Cuza, singurul moștenitor al moșiiilor de la Ruginoasa, Bărboși și Hoceni din Fălciu, care au aparținut lui Alexandru Ioan Cuza, au rămas fratelui mai mare Alexandru. Dar viața dezordonată și nopțile pierdute la jocurile de cărți i-au agravat sănătatea și lui Alexandru, pe fondul unei suferințe mai vechi de plămâni. Cu toate că era grav bolnav, s-a logodit cu fiica beizadelei Alecu Moruzzi, care avea moșii la Pechea din județul Covurlui. Această logodnă se pare că a fost motivată de dorința ca arborele Cuzeștilor să fie continuat cu moștenitori.

Căsătoria lui Alexandru Cuza cu Maria Moruzzi aducea aminte de faptul că Vodă Constantin Moruzzi tăiașe capul lui Ioniță Cuza, străbunicul lui. Cunoscând boala de care suferea ginerele, Adela Moruzzi, mama miresei, a pus o condiție acestei căsătorii: toată averea pe care o deținea mirele să o lase prin testament Mariei Moruzzi. Această condiție a fost acceptată, dar la care a mai fost adăugată o altă prevedere prin care întreaga avere după decesul Mariei să revină spitalului *Caritatea* din Iași, o mai veche

27 *Ibidem*, pag. 122

28 *Ibidem*, pag. 128

29 *Ibidem*, pag. 139



dorință exprimată chiar în testament de Domnitorul Cuza.

Căsătoria a avut loc în toamna anului 1889, după care tinerii căsătoriți au plecat într-o lungă călătorie în străinătate. Decesul prințului Alexandru a survenit în primăvara anului 1890, la Madrid. Această lovitură a primit-o Elena Doamna la Ruginoasa, unde a și fost înmormântat, alături de Domnitorul Cuza.³⁰

Ruginoasa a devenit proprietatea Mariei, care acum se numea și Cuza. Castelul și parcul unde a pus atâta suflet Elena Doamna era acum administrat de Adela Moruzzi împreună cu fiii ei: Sebastian și Dimitrie. Este ușor de intuit suferința Elenei Cuza, care a decis să nu mai calce în castelul din Ruginoasa.

Dar în cavoul din biserica de la Ruginoasa era înmormântată și Ecaterina, soția lui Sandu Sturdza, care era fiica lui Dimitrie Moruzi Vodă. Maria Cuza era deci a doua din neamul Moruzeștilor care stăpânea Ruginoasa.³¹ Domnița Maria trăia retrasă împreună cu mama și frații ei la Ruginoasa, care era întreținută ca pe vremea Elenei Doamnei, dar rămânea ca un loc sfânt unde a fost înmormântat primul Domnitor al României.

Întâmplare face ca în perioada respectivă să sosească un tânăr inginer, absolvent la Politehnicii din Paris, care făcea practică pe șantierul feroviar de pe linia Pașcani-Iași. Tânărul Brătianu era fiul pașoptistului Ion C. Brătianu, inteligent, cultivat, nu era însurat și pe deasupra era și bărbat frumos. Ospitalitatea moldovenească și-a spus cuvântul și tânărul Brătianu a fost găzduit la castelul de la Ruginoasa, unde vocea lui catifelată și privirea languoasă constituiau un farmec irezistibil pentru sensibilitatea feminină.³²

În acest climat de confort, musafirul a fost alintat și răsfățat de ambele domnițe, astfel încât s-a înfiripat repede o ambianță de simpatie între cei doi tineri, Maria și Ionel. Plimbările, pe aleile umbroase de la Ruginoasa în nopțile cu lună, se continuau în conversații prelungite pe balconul castelului. O iubire frumoasă în castelul gotic care a fost bântuit de blesteme, aceasta era un capitol nou.

La nouă luni după ce tânărul Brătianu a fost nevoit să părăsească Ruginoasa, pentru că stagiul de practică se terminase, se năștea un băiețel. În această situație, sub amenințarea violentă a prințului Sebastian Moruzi, Ionel Brătianu a fost obligat să se căsătorească cu Maria în capela castelului, cei doi divorțând în aceeași zi. Copilul lor va purta numele de George Brătianu. După această căsătorie formală, Maria își reia numele de fată, Moruzi și părăsește definitiv Ruginoasa, care a fost cedată, împreună cu superbul parc, conform testamentului lui Alexandru Ioan Cuza, spitalului „Caritatea” din Iași, cu scopul de a-l transforma în spital pentru copii.

Doamna Elena Cuza a revenit la Ruginoasa în anul 1907, după ce a restaurat biserica, numai pentru a dezgropa osemintele Domnitorului și ale lui Dimitrie Cuza, pe care le-a depus în interiorul bisericii.³³

De la gara din Ruginoasa, unde era garat vagonul-salon care-i servise drept



Fig. 5 Mormântul prințului Alexandru Cuza

30 *Ibidem*, pag. 144

31 *Ibidem*, pag. 149

32 *Ibidem*, pag. 156

33 *Ibidem*, pag. 164



locuință, octogenara Elena Cuza a coborât fără să fie ajutată de cineva, a fost însoțită de singurul frate care mai era în viață, Theodor Rosetti, și de câțiva prieteni. Tot satul o aștepta la biserică, unde osemintele lui Cuza Vodă fuseseră dezgropate din ajun. Doamna Elena a trecut prin fața castelului fără să intre și s-a îndreptat direct către biserică. După terminarea slujbei religioase, a spălat cu mâinile ei, în fața țăranilor adunați, osemintele dezgropate ale lui Cuza Vodă, pe care le-a așezat într-o cutie de argint și le-a predat preotului să le așeze în cripta din biserică. A plecat îndurerată, lăsând în urmă candela aprinsă și versurile lui Vasile Alecsandri, scrise la moartea lui Cuza.³⁴

Când a fost restaurată biserica din curtea castelului de la Ruginoasa, în anul 1907, Doamna Elena a acoperit cu o placă de marmură cavoul Sturdzeștilor, pe care a așternut o inscripție: „**Crescere, florescere uttoque pulchrum. Familia Sturdza**”.³⁵

Elena Doamna nu a mai revenit nici după moarte la Ruginoasa. În anul 1909, când a decedat, a fost înmormântată la Solești, alături de mormântul mamei sale, așa cum a dorit din timpul vieții.



Fig. 6 Fațada Palatului Cuza

Ruginoasa, care a fost curte boierească și domnească, după ce Epitropia spitalului „Caritatea” nu a mai putut întreține cele patruzeci de paturi pentru copiii bolnavi, a fost cedată Regiei Autonome C.F.R, care la nivelul anului 1938 l-a transformat într-un sanatoriu pentru ceferiștii tuberculoși.³⁶



În prezent, acest domeniu a fost restaurat și deschis vizitatorilor în anul 20.... Parcul este în mare parte abandonat și așteaptă o reamenajare, pentru a pune în valoare acest spațiu generos înconjurat de zidurile originale.

Radu Moțoc, Făgăraș, 15 iulie 2016

34 *Ibidem*, pag.165

35 *Ibidem*, pag. 166

36 *Ibidem*, pag. 167